

Beynelmîlel İctimaiyat Kongresi ve İntibalarım

Müellif: MUSLİHİDDİN ADİL TAYLAN^a

Transkripsiyon: EMİNE ÖZTÜRK^b

Öz

Aşağıdaki metin 9-16 Ekim 1921 tarihinde İtalya'nın Torino şehrinde gerçekleştirilen Beynelmîlel İctimaiyat Kongresi yani I. Uluslararası Dünya Sosyoloji Kongresi üzerine Muslihiddin Adil Taylan tarafından kaleme alınan sosyoloji kongresi hakkında müellifin izlenimlerinden ve toplantıda tartışılan metinlerden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası, Sosyoloji, Kongre

International Sociology Congress and my Impressions

Abstract

The following text consists of the impressions of the authors on the sociology congress held by Muslihiddin Adil Taylan on the 1st International Congress of International Sociology, held in Turin, Italy, on 9-16 October 1921 and texts discussed at the meeting.

Key Words: International, Sociology, Congress

Mukaddime

Harb-ı Umumi (Birinci Dünya Savaşı), bütün içtimai akideleri sarstı. Esk-i dünyayı da geçmiş görüyorsak, bu yalnız bir çok medinelerin (şehirlerin) mübeddelrumad (küle çevrilmiş) olmasından, Coğrafi Hudutların tahavvül etmesinden değil; belki hakikatte hayata hakim içtimai ve ahlaki düsturların eski kudret ve nüfuzunu kaybetmiş bulunmasından mütevellittir. Dört senelik harb ve tahribden sonra, beşeriyetin vasıl olduğu

^a Darülfünun Hukuk İdaresi Müderrisi, Esbak Maarif Müfettişi İstanbul, Matbaya-ı Amire, 1338-1341.

^b Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü [ozturkeme25@gmail.com]
Çalışmadaki katkılarından dolayı değerli öğrencilerim Adem Erdoğan, Gökhan Hancı, Halil İbrahim Öztürkci'ye medyun-u şükranım

menzil-i tarih, öyle kesif sislerle muhatdır(kuşatılmıştır) ki, Harb'den sonraki vakıaları tetkik etmek isteyenleri pek büyük müşkilata maruz bırakmaktadır. Fi'l-hakika cerayan-ı zamanın medeniyet için doğuracağı sıhhatle keşf ve tayin etmek zan edildiği kadar kolay değildir. İstikbal zekay-ı beşerin henüz okumasını bilmediği bir kitapta yazılıdır.

Mamafih bütün cihan arifleri Garp'ta top seslerinin sustuğu günden beri, içtimai buhranın o güne geçebilmemek için vekayi-i cariyenin ma'ba'dinimazinin yaprakları arasından kitab-ı atiyi okumak istiyorlar. Yeni bir karna, yeni bir fikir ve ruh ile girebilmek için her yerde simay-ı ferdinin mübhemiyetlerini(şüphelerini) izale etmek vazife ve mesuliyeti isabet etmektedir.

İşte ameli mutemirler, bu umumi ve müşterek vazifeyi teshil(kolaylaştırmak) edebilmek maksadıyla içtima ediyor. Muhtelif millet ve memleketlere mensup rical-i ameliye ve siyasiyeden mürekkep olan bu kongreler, mazinin verdiği derslerden mülhem olarak istikbalde takibi icab eden yolları taharri (inceleme) etmekte ve nesl-i atiy-i ikinci bir Harb-i Umumi'nin dehşet ve fecaetindenbi-hakk-ı siyanet etmek gayesine istihdaf eylemektedir.

Tarih bize umumi harpleri müteakip tesisi sulh maksadıyla siyasi kongrelerin içtima ettiğini gösteriyor. Tek bir düşmana Napolyon'a karşı müttefikken harb eden bütün Avrupa devletlerinin Napolyon'u ezdikten ve hila karar verdikten sonra Viyana'da akdettikleri büyük mutemir bu cümledendir. Fakat bu siyasi kongre diğer eslafı gibi beynelmilel ihtilafın hakiki sebeplerini keşf edememiş; ve bilhassa hakiki tasfiye çarelerini düşünememiştir. Ve doksan hükümdar ile otuz beş reis-i hükümetin murahhaslarından mürekkep olan bu kongrenin, Avrupa'nın mukadderatı hakkında verdiği mühim kararlar yarım asır böyle muammer olmadan 1848 ihtilaliyle tarumar oldu.

Mazinin verdiği bu dersten bugünkü siyasi kongrelerin bi-hakkın mülhem olabilmesini temin için onlara, gidilecek yol hayatta olması lazımken göstermek (için), Emlile derki, ilmi mutemirler birbirini veli ve takip etmektedir. Vakıen ilmi kongreler nafızu'l icra kavaid va'z etmez, fakat tespit ettikleri esaslar ve sard ettikleri temenniler siyasi hayatta ricali devlete rehber olmakta, müdafa-i hukuk emrinde bu umdeler en kavi bir

hacet ve mesnet teşkil eylemektedir. Hususen ilmi kongreler, mesail-i afakı objektif nokta-i nazardan tetkik etmek ve müzakeratı aleni olmak dolayısıyla siyasi kongrelerden ziyade hakkın müdafaasına ve hakikatın tecellisine müsattır. Vicdan-ı insaniyete ancak bu ilmi kongrelerin sinesinde samimiyetle hitap temek imkânı vardır.

Bu cihetle ilmi kongreler, her medeni millet için ehemmiyet-i hayatiyeyi haizdir. Alel husus Torino beynelmîlel içtimaiyat kongresi, Cemiyet-i Akvamın müzaheratına mazhar olduğu ve içtimalarda Cemiyet-i Akvam'da bir murahhas marifetiyle temsil edildiği cihetle Torino mutemiri temenniyatın her memlekette kuvvetli makesleri bulunabilmesini temin eylemiştir. Torino içtimaiyat encümeni ilmiyesinin tespiti ve İtalya hükümetini mazhariyetiyle Torino şehrinde inikad eden bu mutemiri Osmanlı Darülfünunu da resmen davet edilmiştir. Bununla harbeden sonra bir ilmi kongreye ilk defa olarak davet ediliyorduk. Halbuki Torino mutemiri harpten sonra inikad eden beynelmîlel ilmi kongrelerin altıncısını teşkil ediyordu. Efkar-ı ammenin milletler arasında fikri tesanüd namını verdiği Patagonya'dan Romanya'ya kadar bütün akvamın iştirak eylediği bu mutemirlerden bizim uzak kalışımızın sebepleri ne olursa olsun zararları meydanda idi. Bu cihetle Darülfünun bu daveti ehemmiyet-i mahsusa ile karşılamış ve Hukuk medresesi meclis müderrisini, hukuk idare müderrisi Muslihiddin Adil, ilmi mali müderrisi Hasan Tahsin ve iktisat müderrisi Mustafa Zühdi beyleri murahhas olarak intihab eylemişti. Fakat meclis-i vükela mali mülahazalar dolayısıyla, bu üç namzetten yalnız Muslihiddin Adil beyin a'zamına karar vermiş ve Adil bey kongrede bir tek Türk murahhası olarak isbat-ı vücut eylemiştir.

Kongrenin Küşadı

Kongrenin küşadı merasimi 1921 teşrini evvelinin dokuzuncu pazar günü saat onda Karniyano tiyatro binası dâhilinde icra kılındı. Tiyatro mutemire iştirak eden azanın mensup oldukları devlet bayrakları ile donatılmış ve bu meyanda sevgili bayrağımız da temevvüç etmekte bulunmuştu. Kongreye yirmi iki devlete mensup yüz elli kadar aza iştirak

eylemiştir¹. Murahhaslar kongreye mahsus altın madalyalarını hamil bulunuyorlardı. Mutemir, İtalya a'yanından esbak başvekil Poulbozelli cenaplarının nutuk iftithisiyle kuşad edildi. Bu piri muhterem İtalyanca olarak irad eylediği nutukdakongrenin inikadını istilzam eden içtimai fikirleri ve mutemirde tespit edilecek ilmi esasların sulh ve meseletalemiçin temin eyleyecek azim menfaatleri izah ve azaya beyan-ı hoş amed eyledi.

Şehir namına şehremini MösyöKatanau, hükümet namına Marki Sanarandaksiyo, Heyet-i Müteşebbise namına Torino İçitimiayat Encümeni İlmiyesi Reisi Darulfünun müderrislerinden Kozantini, Cemiyet-i Akvam namına müderris doktor Oscar Dohalki, irad-ı nutuk ettikten sonra ecebi memleketler murahhaslarına söz verildi.

Yalnız sırasıyla Almanya, Fransa, Çe-Oslovakya, Yuğu- Oslavya, Türkiye, Ermenistan murahhasları söz aldılar. Hamburg Darulfünunu müderrislerinden Ratgen, College de Frans müderrislerinden Belondel, Prag Basrreti İçitimaiye Nezareti erkanından müderris Lucas, Belgrat Darulfünunu müderrislerinden Nedelkoviç'den sonra sıra Türk murahhası Muslihiddin Adil Bey'e gelmişti. Müderris Kozatini Adil Bey'i Huzara Harita'da Küçülen fakat kalplerde büyüyen bir milletin evladı sözleriyle takdim etti.

Türk murahhası nutukta, Harbi umuminin istilzam eylediğim azim fedakârlıkları tatmin ve telafi etmenin, devamlı bir sulh tesis eylemenin bütün milletlerce müşterek berdulheva olduğunu, bu gayeye vusul emrinde yalnız beynelmilel hukukta ıslahat icra edilmesi değil, belki içtimai hayatta, muhtelif milletlere mensup müntesibin-ilmin ve rical-i siyasiyenin daha samimi bir hiss-i tesanütle çalışması lazım geldiğini beyan ve bir memlekette arifler zümresinin efkar-ı amme üzerindeki tesiratını izah ederek beynelmilel tesanüt fikrinin inkişafını temin için inikad eden kongrenin müretteplerine ve muhterem İtalyan milletine Türkler'in Türk Darulfünununun hissiyat-ı müveddet karinesini iblağ eyledi.

Müteakiben reis ve reis vekilleri intihabatı icra edildi. Ve şu netice tahassul etti.

¹ Murahhasların mensup oldukları devletler şunlardır. Türkiye, İtalya, İngiltere, Fransa, Amerika, Almanya, Japonya, Çe-Oslovakya, Yuğu- Oslavya, Hollanda, Lehistan, İspanya, Portekiz, Macaristan, İsviçre, Rusya, Gürcistan, Siyam, Şili, Kolombiya, Yunanistan Ermenistan.

Fahri reisler, Mister Balfor(İngiltere), Mussolini Burjuva (Fransa), İtalya nazırlarından Luçati(İtalya);

Fahri Reisi Umumi:

Ayandan PauloBozelli(İtalya).

Reisler:

Petersburg Darülfünunu müderrislerinden Tuba(Rusya), College de Frans müderrislerinden Belondel (Fransa), General LuiçiSağato (İtalya), Mebus Kutafava(İtalya), Ayandan Pyufava(İtalya),.

Reis vekilleri:

Mösyö Biryanaçaninof(Rusya), Mösyö Katalani (İtalya), Müderris (İtalya), Sir Har (İngiltere), Hmaburg müderrislerinden Ratgen (Almanya), Osmanlı Darülfünun müderrislerinden Müslihddin Adil(Türkiye), müderris Nedelkoviç (Yuğu- Oslavya), Mebus Markonsini (İtalya), Müderris Lucas (Çe-Oslovakya), Nöşatel Hukuk müderrisesi reisi Andradomadey (İsviçre), Madam Berjoko (İtalya), Reichstag azasından madam AdelSchreiber (Almanya), Cenevre Hukuk müderrisesi reisi Tondry (İsviçre), mösyö De Albertis (İtalya), mösyö Zokarelli (İtalya).

Kongrenin Programı

Kongrenin mevzu bahis olacak mesaili beş kısma tefrik ve her kısma ait mevaddı evvel emirde bir encümenin nazarın tetkikine arz edilmiş, badehu encümenin muhassala-i mesaisi heyeti umumiyede münakaşa olunmuştur. Mutemirin devam eylediği eyyamın(9-16 teşrini evvel) dört konu encümenler müzakeratına ve dört konu umumi celselere tahsis edilmiş ve azaya istediği encümene devam etmek salahiyeti verilmiştir. Fakat kongreye yalnız olarak iştirak eylediğim için, her beş encümenin müzakeratına iştiraka maddeten imkân yoktu. Binaenaleyh bizi binnisbe daha çok alakadar eden mevzuatı tetkik edecek olan birinci, ikinci ve beşinci encümenlerin müzakeratına iştirak etmeyi tercih eyledim. Kongre müzakeratında Fransız, İngiliz, İtalyan ve Alman lisanlarından her birinin istimali kabul edilmiş yalnız diğer lisanlarla verilecek muhtıra ve takrirlere bir Fransızca hulasanın rabt-ı usul-u ittihaz olunmuştur.

Program şu suretle tanzim edilmişti.

Birinci Kısım:

- Cemiyet-i Akvam Ahitnamesinde İcrası Mukteda Tadilat.
- Ekalliyetlerin Himayesi.
- Müstemlekat Mandasının Tanzimi.
- Beynelmilel Hukuku HususiyeninTensiki.
- Bolşevizm Meselesi.

İkinci Kısım:

- Beynelmilel Ticaretin Tensiki ve Siyaset-i Rusumiye.
- Kambiyo Meselesi.
- Tahrib Olunan Yerlerin İhya ve İnşası ve Beynelmilel Tesanüt.

Üçüncü Kısım:

- Yeni Teşkilat-ı Askeriye ve Millet-i Maslaha.
- Harb Malulleri ve Şuheda İtamı Hakkında Tedabir ve Ahkam.

Dördüncü Kısım:

- Mesaiye MuteallıkMesail.

1-Mesai Kanunları ve Sermaye ile Sa'y arasındaki Münasebet-i Cedide.

2- Mesai Hakkında İlmi Tetkikat.

3- Mesai Ahitnamesinde Tadilat.

-İçtimai Sigortalar.

-Muhacirin Meselesi.

Beşinci Kısım:

-Harbden Sonraki İktisadi, İçtimai Mesailin Hallinde Kadının Mevkii.

-Beynelmilel Harsi(Kültürel) Münasebat.

-Harbin Tevlid Veya Tezyid Eylediği Hastalıklara Kaşı Mücadele.

Kongrenin Mahasele Mesaisi

I. Cemiyet-İ Akvam Ahitnamesinde İcrası Mukteza Tadilat

Hakiki sulhun esaslarını tespitte çalışan bir mutemirin ruzname-i mesaisinin birinci maddesini (cemiyet-i akvam)'ın teşkil eylemesi tabi-i idi: Harbi umumi tevlid ettiği sefalet ve şenaatleri itibariyle , her ferdin kalbinde şedid bir his ğayz ve nefret uyandırmıştır.Bu kin ve intikam hislerinin umumi ve şamil bir mahiyet kesb etmiş olmasıdır ki, hiç beklenilmeyen bir

zamanda, belki hiç amit edilmeyen bir taraftan yeni bir şerare-i harbin infilakını mümkün göstermekte, ve bu harik-i hailin hayal dehşetini bütün mütefekkirleri derin derin düşündürmektedir.

Vakien harp bazı ahvalde bir zarurettir: bir millet efradını hezime-i vahide halinde yerleştiren ve vatanperverlik hislerini takviye eden ve beyne'l milel ihtilafları en seri-i ve kat-i bir surette hal eden odur. Mebde-i müsademeden itibaren efradı millet arasındaki zıddiyet-i içtihat, muvakkaten olsun, unutulur ve hasmın hezimetini bütün bir milletin delhevahmüştiriki olur. Denilebilir ki düello nasıl, meseleyi namus-i hal etmek için bütün eşkali hakikiye ve adliyeden daha müessir bir vasita ise harb de öyledir. Binaen aleyh harbi, yalnız tabi-i hadise gibi değil mufid ve zaruri bir hadise olarak telakki etmek zaruridir. Hatta harbi bununda fevkinde (içtima-i bir hayır) olmak üzere kabul edenler nadir değildir. Mama fi, harbin sebepleri ne kadar kavi olursa olsun beşeriyet için hakiki tekamül mücadelesinde değil, tesanütüdür. Eğer beyne'l milel tesanüt fikri, cihan efkar-ı umumiyesinde şümül peyda eder. Ve bu, teminat ve müeyyidat altına alınırca medeni milletler arasında içtimai ve ahlaki vahdetin husulü, ve devamlı bir sulhun tesisi mümkün olabilir.

Yeni bir harbin tahaddüsüne mani olacak yegane çare, ferдин kalbinde yanan hırs ve intikam ateşinin itfasına müessir olabilecek alemşümül bir teşkilatın vücududur. Harbi umumi, bütün elem ve matemlerine rağmen, yalnız mesut bir semere vücuda getirmiştir ki, oda beyne'l milel hukuka riayet fikrinin gittikçe daha kutlu bir şümül peyda etmesi ve hukuku ihlal edenleri daire-i adalete irca edebilecek kudreti haiz bir cihazın vücuduna umumen ihtiyaç hissedilmesidir. İşte top sesleri arasında yükselen bir hak fazilet sesi, (Wilson)un cemiyeti akvam tesisi hakkında ki saday-ı irşadı, vicdan-ı ammenin bu tahsislerine tercüman olduğu için, bütün akvam tarafından şevk ve tehalükle karşılandı.

Fil hakika “cemiyeti akvam fikri”, yeni bir fikir değildir. Tarih, bize asırlardan beri bir çok hekimlerin, siyasilerin bu gaye etrafında bazen nazari, bazen ameli bir tarzda çalıştıklarını gösteriyor: Garoçyus, Pene, Ayedusen Pierre, Russo, Kant hep bu fikrin mübeddileridir. Sonra bazı hükümdarların ezcümle nazırı, Sovelli'nin ilhamıyla dördüncü Henry'nin ve daha sonra, hatta birinci Napolyon'un Saint Helen kayalıkları üzerinde, bu tasavvurun

tatbikine say' olduklarını görüyoruz. Daha sonra 1816'da Rusya İmparatoru Birinci Alexander'ın tahdid-i teslihatta dair umumi davetini ve 1863'te üçüncü Napolyon tarafından devletler arasında İtilaf tesisine matuf olan teklifleri biliyoruz.

Fakat bütün bu tasavvurlar ve teşebbüsler ameli hiçbir netice vermiyor ve her biri bir vesile ile akamete mahkûm oluyordu. Sulh fikrine doğru ilk ameli adım 1899'da atılabilmiştir. Nazırı (Muraviyev)'in ilhamıyla – Çar II. Nikola Türk teslihattı için umumi bir davet yapıyor, ve 27 devlet (Lahey)'de I. Sulh konferansını akdediyordu. Bundan sonra, Amerika'nın esbak reisi cumhuru Roosevelt'in teşebbüsü ile ve bu defa 44 devletin iştiraki ile 1907'de Lahey'de II. Sulh konferansının inikat ettiğini görüyoruz. Vakıan her iki konferansın ihtilafat-ı devliyenin hükmü marifetiyle halli, muharebat-ı berriyye ve bahriyyede takibi icab eden medeni esasları tespit ediyordu. Fakat her ikisi bize devamlı bir sulhu müjdelemiş değillerdi. Hususen 1907 konferansından daha dört sene geçmeden 1911'de Türkiye-İtalya, 1912'de Balkan harplerine ve nihayet 1914'de Harb-i Umumiye maruz olduğumuzu düşünürsek şimdiki cihazın da evvelkiler gibi kati bir semere bahş edeceğinden bihakkın şüphe edebiliriz.

Fi'l-hakika dört seneden beri, Cenevre'deki muhteşem sarayı kendine tehtegah ittihaz eden "Cemiyet-i Akvam" ın şekli hazırı garib bir ati için beşeriyete devamlı bir sulh vad ve temin edemez. Bu fikrin mübeddi-i değilse bile muhibbisi olan Wilson, devlete dair münteşer bir eserinde diyor ki, "Müesseseler, içtimai münasebetler gibi tedricen tekamül eder. Ve yeni nazariyelere göre değil, yeni ilcaata göre, iktisabşekl ederler. Her şeye hâkim olan zaman, bu cihazı da daha mütekamil hale koyacak ve insanıyeti er-geç kan ve ateşten kurtaracaktır.

Unutmayalım ki, hakikat yürüyor, hakikat topaldır, ağır yürür, fakat yürür. Hak kuvvet fikrine galebe edeceği zaman, elbette hulul edecek ve hakka istinat etmeyen kuvvetin zulüm olacağına bütün cihan iman edecektir.

İşte bu mülahazalardır ki, ilmi mutemirler ve beyne'l milel bir ittihadı vücuda getiren Cemiyet-i Akvam'a muzahir cemiyetler, Cemiyet-i Akvam cihazını ıslah ve tadil etmek ve ona cihanşümul bir mahiyet verebilmek için mütemadi bir gayretle çalışıyorlar.

Kongrede bu fikirlerden mülhem olarak hakiki bir Cemiyet-i Akvam'ın ne şerait altında teessüs edebileceğini tetkik ve münakaşa etmiştir. Bu babda dermeyan olunan efkar ve mütalaatı ilmi bir tasnife taben izah etmeye çalışacağım. Cemiyet-i Akvam'ın hakiki ve fiili surette müessir olabilmesi için cemiyeti teşkil edecek her devletin her devletin teşkilat-ı dahiliyesinin şu umdelere müstenit olması icap etmektedir.

1-Demokrasi: Bir devlet, harici münasebatında adalet esaslarına istinat edebilmek için, evvel emirde dahilde hakiki bir demokrasinin vücudu şarttır. Her devlet Teşkilat-ı Esasiyesi'nin hakimiyet-i amme esasına göre tanzim etmeli ve bu hakimiyet şekli değil fiili olmalıdır. Umur-u dahiliyesinde hakkı ve adli temin edemeyen bir millet, müsalemeperverane(barışsever) bir siyaset takip edemez. Devletin mevkiî bu hususta efradın hayat-ı hususiyesine teşbih olunabilir. Ancak hayat-ı hususiyesi tenkit ve muahaza olmayanlardır ki, hayat-ı umumiyede faal ve hayrkar bir rol iaf edebilmek için, ahlakî teminat gösterebilirler. Devlet teşkilatı, milletin mesuliyeti esasına müstenit olmalıdır. Bir milletin harpten, harbin tevlit eylediği felaket ve sefaletlerden mesul olacağı fikri teessüs ederse, o zaman bu nevi sergüzeştlerle girişmek istemeyeceği tabidir. Montesquieu: "Ruhu'lkavanin"de, "Hükümdarlık fikri harbdır, istiladır, Cumhuriyet fikri ise sulh ve itidaldır" diyor. Wilson, bu esası tamamen kabul etmiş olduğu için, her devletin teşkilat-ı dahiliyesinin demokrasi esaslarına müstenit olmasını, sulh için en büyük zaman olarak ilan eylemiştir. 22 Kanun-u Sani 917 tarihli beyanmesinde diyor ki; "Hükümetler bütün iktidarı idare ettikleri milletin sinesinden almadıkça, hiçbir sulh teessüs ve devam edemez."

2-Hakimiyet: Cemiyet-i Akvam için ikinci şart, milletlerin kendi kendilerini idare edebilmesi, kendi mukadderatına kendinin hakim olması ve hiçbir ecnebi milletin nüfuz ve hakimiyetine tabi olmamasıdır. Meşhur Kant Cemiyet-i Akvam mefkuresini tetkik ederken diyor ki:

"Hiçbir müstakil devlet, büyük küçük diğer bir devlet tarafından ne irs ne mübadele nede mubayaa suretiyle alınamaz. Hatta fetih hakkı da yoktur. Devlet; bir arazi, bir külli emval, Patrimonie yani bir mal değildir. Devlet, bir cemiyet-i insaniyedir ki(bir insan toplumdur ki); ona ancak kendi şahsiyeti hükmedebilir."

Filhakika bugünkü, nazariyatı hukukiyeye göre, hiçbir devlet diğer bir devleti kendi siyasetini takibe icbar edemez. Her millet kendi siyasetini tayinde tamamiyle serbest olmalıdır. Tekâmülü için takip edeceği tariki, bizzat intihab ve tayin edebilmeli; bu bab da hiçbir tehdit ve tazyike maruz olmamalıdır. Ancak bu sayede, küçük milletler büyük milletlerin yanı başında müsavi bir hakla mevki ahzedebilirler.

Vakıan, siyasi hayatta emri idare ki, kabiliyetsizlik dolayısıyla bir milletin diğer bir devlet tarafından idare edilmeğe mahkûmiyeti bir esas-ı tarihi olarak kabul edilmiştir. İtalyan esatize-i hukukundan Vico diyor ki: “Kendi kendini idare etmeyi bilmeyen bir millet, diğerleri tarafından idare edilmeye müstahaktır. Cihan daima, daha ali fitratta olanlartarafından idare edilecektir.

Bu düsturda bir şem-i hakikat vardır. Ve tarih bu bapta bir çok misallerle doludur. Fakat unutmamalıdır ki, bugün kendi kendini iadre edemeyen milletler nadir hatta enderdir. Her tarafta demokrasinin tekâmülü, iş başına en kabiliyetli kimseleri getirmektedir. Hatta ekser müstemlekeler, bugün kendi kendini idareye kabiliyet göstermeğe başlamıştır.

3-Milliyet Umdesi: Hakiki bir cemiyeti akvam için esaslı bir şart da milliyet umdesidir. Her millet bir devlet teşkil etmeli yani muhtar bir uzvu siyasi olmalıdır. Cemiyet-i akvam bütün akvamı bir sulta altında bulunduracak bir cemiyet-i aliye demek değildir. Cemiyet-i akvamın gayesi hür ve müstakil milletler arasında bir ittihat tesis etmek ve beyne’l-milel münasebat için yeni zevabıt-ı hukukiye ihdas eylemektir. Yani cemiyet-i akvam bir devlet-i akvam değil, bir ittihad-ı akvam olmalıdır. Cemiyet-i akvam bir İsviçre, bir Amerika heyet-i müttehidesi şeklinde tasavvur edilmemeldir. Çünkü heyet-i ittihadıyeler müşterek menafiin ve müşterek bir tarihin tesiriyle vücut bulmuştur. Hâlbuki bütün akvam arasında böyle nukat-ı müştereke bulunması mümkün değildir. Mamafih milliyet umdesi mutlak olarak kabul edilemez. Çünkü asırlardan beri bir arada yaşayan bazı ırklar vardır ki, bunlar küll içinde ekalliyeti teşkil ederler. Ve müstakil bir devlet teşkil edemezler. Bu ekalliyetler için yalnız ırki, lisani ve harsi bir muhtariyet talep edilmelidir.

4-Musavat(Eşitlikler): Hakiki bir cemiyet-i akvamın bir şartı da her milletin aynı hukuk ve vezaif-i haiz olması, milletler arasında tam bir

musavatın kabul edilmesidir. Eğer cemiyet-i akvamda nüfus, vüsat-ı araziye, kudret-i maliye ve harbiye itibariyle büyük devletlere daha mümtaz bir mevki ve fazla hukuk bahşedilecek olursa, hakikatte kavinin hakkı zayıfın hakkına takaddüm edecek ve sulh bir hayal olacaktır. İşte kongrede hakiki bir cemiyet-i akvam tesis edebilmek için, münakaşa edilmiş olan başlıca esaslar bunlardır. Bu münakaşata nazaran cemiyet-i akvam hakkında kongrece müttefikan ittihaz olunan mukarreratı aynen naklediyorum.

“Yaşayabilecek bir uzviyet olabilmesi için cemiyet-i akvam ahitnamesinde icrası icab eden tadilat”:

“Cemiyet-i akvamı teşkil eden uzuvlar arasında daha fazla bir imtizaç ve hanek temin etmek ve meclis ile heyet arasında tehlikeli bir ikilik husulüne mani olabilmek için, meclis ve heyet arasında, meşruti memleketlerde kuvve-i icraiye ile kuvve-i şeriyye beynindeki münasebat gibi münasebat olmalıdır. Bu suretle meclis kendi azalarını intihapve kararlarını kabul ve tasdik edecek olan heyetten neşet etmelidir.”²

Cemiyet-i akvama daha fazla bir nüfuz ve kuvvet ve âlemşümül bir mahiyet verebilmek için duhul talebinde bulunan bilumum müstakil devletler (beyne’l-milel adalet divanı daimisi) kararıyla en kısa bir müddet zarfında bu yeni teşkilat-ı beyne’l-milliyeye kabul edilmeli ve divan-ı mezkûrun nizamname-i esasiyesi de bu nokta-i nazara göre ikmal olunmalıdır.³

² Cemiyet-i Akvam ahitnamesinin üçüncü ve dördüncü maddeleri mucibince heyet-i asamble azay-ı cemiyetin mümessillerinden müteşekkildir. Evkat-ı muinedeve ahvalin icap ettirdiği zamanlarda cemiyetin merkezinde yahut tayin olunabilecek diğer bir mahalde içtima eder. Heyet, cemiyet-i akvamın saha-i faaliyetine dahil olan yahut sulh-u aleme tesir eden kaffe-i mesail hakkında itay-ı hükme salahiyettardır. Cemiyet- akvamın her azası heyette üçten fazla mümessil bulunduramaz. Ve ancak bir reye maliktir. Meclis (Konsül), başlıca düvel-i müttefike ve müteşarikenin ve cemiyetin diğer dört azasının mümessillerinden mürekkeptir. Cemiyetin işbu dört azası heyet tarafından serbestçe ve her istediği zamanlarda Meclis tarafından ilk tayin vaki oluncaya kadar Belçika, Brezilya, İspanya, ve Yunanistan murahhasları meclis azasındandır. Meclis icap ettikçe ve’l-ekall(en azından) senede bir defa cemiyetin merkezinde Cenevre’de veya meclis irade olunacak sair bir mahalde içtima eder. Mecliste temsil edilen azayı cemiyetten herhangi bir hassaten kendisini alakadar eden bir mesele meclise ar bulunduğu zaman Meclis bir mümessil azamına davet olunur. Meclis’te temsil edilemeyen cemiyetin her bir azasının bir rey ve bir mümessili bulunur. Meclis cemiyetin saha-i faaliyetlerine dahil olan ve sulh-u aleme tesir eden kaffe-i mesail hakkında itay-ı hükme salahiyettardır.

³ Cemiyet-i akvam ahitnamesinin 14. Maddesi mucibince “Beyne’l-milel Adalet Divan-ı Daimisi bir mahiyet-i beyne’l-milliyeyi haiz olup tarafeynin kendisine tevdi edeceği kaffe-i ihtilafı ruyet edecek ve meclis veya heyet tarafından kendisine havale olunacak her nevi ihtilafat ve nukat hakkında istişaray-ı mutalata beyan eyleyecektir.

3- Meclis ve Heyet, azalarına nüfuz ve istikrar verebilmek için, bunlar hükümetler tarafından değil, heyeti teşriyeler tarafından, parlamentonun feshi hali müstesna olmak şartıyla, el-ekall üç sene müddetle intihap edilebilir.

“Kongre, Versay Ahitnamesinin, atideki iki sebepten naşi, Cemiyet-i Akvam fikrine muvafik olmadığı kanaatindedir:

“1-Mezkûr ahitname, müstakil hükümetlerin hukuken müsavâtı esasını münhal olarak, düvel-i müteşarikeye rüçhan bahşetmektedir.”

“2-Harbe müracaat hakkını meşru kılmaktadır.”

“3-Cihanı, nimet-i sulh ve müsalemetsentassayyubdar edebilmek için, hukuken müsavi bilcümle akvam arasında kardeşlik hukuku ve vezaifini mübeyyenbeyne’l-milel bir misak mevcut olmalıdır. Kardeşlik müesseselerinin nüfuzu manevisi, cihan efkar-ı umumiyesi o günde o kadar bariz olmalıdır ki, her milletin heyet-i teşriyesi, hukuk-u düveli bi-hakkın müdafaa edebilecek beyne’l-milel bir kuvve-i askeriyenin teşkiline mukteza olan tahsisatı itaya muvafakat edebilsin! Kongre ikinci bir harbi umuminin aşikar olan tehlikesine ve bi’n-netice cihan medeniyetinin inkırazına karşı, bi’l umum efkar-ı menur erbabının ve beyne’l-milel mesuliyetlerini müdrük, olan milel-i muhtelif memleketlerinin enzar-ı dikkatini celep ve onları bi’l-umum akvamın hukuk ve vezaifini tespit edecek bir misak-ı ittihadın mustacilen(acil olarak) tanzimine davet eyler.

II. Akitlerin Himayesi

Akitlerin himayesi meselesi, harbi umumiden sonra inikat eden siyasi, ilmi bi’l-umum mutemirlerin ruzname-i mezkuratında mühim bir mevki işgal etmiştir. Bugün cemiyet-i akvamı beyne’l-milel teşrii heyetleri, muzaheret cemiyetleri konferanslarını, matbuatı muhtelif memleketlerin alimlerini ve rical-i siyasiyesini en çok işgal eden bu mesele, Torino kongresinde mühim münakaşalara zemin olmuştur.

Akitler meselesi, yakın zamanlara kadar yalnız şarka taalluk eden bir mesele gibi telakki edilmiştir. Fi’l-hakika, Avurpa’ca şarkı garipte(yakın doğuda) takip edilen müdahale politikasına meşruiyet vermek için, Gayr-i Müslim akitlerin, Türk rebka-i(karıştırmak) istidadından(yeteneğinden)

tahlisi fikri insaniyet perveranesinden bahsedilmek mutad idi. Edward Daryl, GabrielMoto, Sorel, Vandal gibi garp müverrihleri de mesail-i şarkiyeyi tetkik ederken, ekalliyetler meselesine temas eden nukatıher biri bir nokta-i nazardan, fakat ekseriyetle hissiyat-ı diniyemizi ve izzet-i nefsimilliyemizi rencide edecek tarzda tetkik etmişlerdir.

İşte düne kadar bir şark meselesi olan ekalliyetler meselesi, bugün beyene'l-milel bir mahiyet kesp etmiştir. Diğer memleketler için harb-i umumiye kadar ancak dahili bir melse olan ve binaen aleyh hricin müdahalesi mevzu bahis olmaksızın, halli lazım gelen bu mesele, bi'l hasa muazzam Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, parçalandıktan sonra, tamamen Avrupa meselesi mahiyetini almıştır. Bunun sebepleri meydandadır:

“Her millet endi mukadderatınıbizzat idare edebilmek hakkını temin “milliyet düsturu” iktisadi ve coğrafi vaziyetlerin mevaniyle ekalliyetleri başlı başına bir “küll” teşkil edemeyen yerlerde tabiatıyla, kabiliyet tatbikiyesini kaybetmiş ve her yerde ekalliyetlerin vaziyeti içtimaiyelerinden şikâyet başlamıştır.

Bugün her yerde, hükümet ulum şekli kabul edilmiş olması cihetiyle, bu hükümet bi't-tabii ekseriyet-i ahalinin yanındadır. Binaen aleyh, ekseriyetin daima ekalliyetlerin menafinemuğayir ve haksız bir siyaset takip etmesi, mümkündür. Bu cihetle ekalliyetlerin cümlesi, umumi devletleri alakadar etmektedir. Bu ekalliyet meselesi,her memleketin, az çok karşısındadır. Fransa'da Almanlar; Almanya'da Danimarkalılar, Lehler; Çe-Slovakya'daAlmanlar, Rutenler, Lehler;Macaristan'da Almanlar, Romenler, Hırvatlar, Rutenler; Belçika'da Almanlar, İtalya'da Alman ve İslavlar; Avusturya'da Macarlar, Çekler; Yuğö-İslavya'da; Hırvatlar, İslamlar, Rutenler, Museviler, Macarlar, Romenler, İtalyanlar; Romanya'da Macarlar, Almanlar, Ukraynalılar, Ruslar, Museviler, Türkler, Yunanistan'da Türkler, Museviler, Bulgarlar, Romenler, Muhem ve Gayrı Muhemler birer ekalliyet teşkil etmektedir.

Artık bir memlekette ekalliyetler hukukunu iddia etmesi ve bunun için indel hâce harici bir mercie şikayet edebilmesi bir isyan gibi telakki edilmemekte ve ekalliyetlere bahş edilen hukukun diğer devletlerce murakabesi, devletin hakimiyetine muğayir bir mesele addedilmemektedir.

Her yerde ekalliyetlerin teminini talep ettikleri hakların başlıcalarını tespit etmek mümkündür:

- 1-Bi'l-cümle teb'anın kanun nazarında müsavâtı;
- 2-Bütün hayat ve hürriyetlerince himaye-i kemale ve serbestçe icray-ı ayin hukukunun temini;
- 3-Irki, dini ve lisani ekalliyetlerin diğer teb'a gibimuamele görmesi ve fiilen ve hukuken aynı emniyetten istifade eylemeleri;
- 4-Muhakeme ve devair huzurunda ve sair umuru ammede ve umuru hususiyede kendi lisanlarını istimal edebilmeleri hakkı;
- 5-Irki ekalliyetlerin muayyen ve kâfi derecede mütecanis zümre halinde yekdiğeri yanında sakin buldukları yerlerde, bu ekalliyetlerin devlet intizam umumiyesiylekabil telif en vasi bir adem merkezîyetine teellümiyetleri;
- 6-Lisani ekalliyetler, ahalinin mühim bir nispetini teşkil ettiği devletlerdebu ekalliyetler lisanının bütün malumat resmîyede lisanına mütenazır olarak istimal olunması ve ekalliyetler az nisbette buldukları menatıkta, ekalliyetler lisanının yalnız resmi mahiyeti haiz tebağiyatın umumunda kullanılması;
- 7-Ekalliyetler mühim nisbette buldukları yerlerde tahsilin ve bil hulasa tahsili ibtidainin kendi lisnalarında yapılması emrinde kendilerine tahsilat gösterilmesi;
- 8-Ekalliyetlerin zararına olarak kavanini mahsusava'z olunmaması ve muahedelerde ekalliyetlere mutelalık mevaddı ahkamının akit devletlerce kanun-u esasi kuvvetinde tanınması ve hiçbir kanun ve nizamın bu mevadda tearuz veya takaddum edememesi;
- 9-Ekalliyetler büyük bir nisbette bulunduğu şehir ve mıntıkalarda bu ekalliyetler devlet, belediye bütçeleriyle sair bütçelerden maarif ve umuru hariciyeye hadim olmak maksadıyla tahsis olunabilecek mebalîğadan adilane bir hisse temini.

Kongrede ekalliyetler meselesinin bidayeten tetkik edildiği birinci encümende cereyan etmiş olan bir münakaşayı buraya kaydetmek isterim. Ekalliyetler hukuku için teminat esasî etrafında teati-i efkar olduğu sırada, Yunan murahhası Musiyu Teryanida Philippus, şarkta ekalliyetler

hukukunun temini için “Sevr” ahitnamesinin nemamimii tatbiki icab edeceğini izah etmiş ve izahata Türk murahhası şu sözlerle mukabele eylemiştir:

“Kongre nazarı tetkikine arz olunan mesaili ilmi bir nokta-i nazardan mütalaa etmektedir. Henüz vaızlarının heyet-i teşriyelerin cebile tasdik olunmayan, siyasi bir muahadenin tespit eylediği esasları, ilmi bir umde olarak kabul edebilmek için, evvel emirde o esasları ilham eden fikirleri iyice tahlil etmek icab eder. Halbuki bu bir ilmi, mutemirin saha-i tetkikine dâhil olmaz. Maamafih ekalliyetler hukuku için bir müeyyideye ihtiyaç aşikârdır. Ve biz bu lüzumu daha kuvvetle hissetmekteyiz. Çünkü Balkan devletlerinde sakin Türk unsurun hukuku siyasiye ve medeniyesine hürmet edilmemektedir. Bi'l-hulasa Balkan Harbiyle, Türkiye'den ayrılan yerlerdeki İslam ahalinin vaziyeti cidden fecidir. Binaenaleyh bu elim haksızlıklara nihayet verebilmek için ekalliyetlere teminat gösterilmek lazımdır. Fakat bu teminat her memlekette aynı şekilde tecelli etmeli ve devletin hak saltanatını ihlal edebilecek, mahiyette olmamalıdır.”

Bu nokta-i nazar bilhassa, Rus Milli Cemiyeti Murahhası Biryañaninov ve Torino Darulfünun'u müderrislerinden müderris Kozantini tarafından da teyyüt edilmiş ve kongre ekalliyetler meselesi hakkında şu teminatı dermeyan eylemiştir.

“Ananelerini, ırki ve harsi şahsiyetlerini müdrik bulunan milli ekalliyetlerin fikri ve tedrisi serbesti-i inkişafı ve siyasi ve mezhebi hürriyetleri cemiyet-i akvam tarafından müessir bir surette temin edilmelidir.”

“Ekalliyetlere temin olunan hukuktan dolayı, bu ekalliyetlerle mensup oldukları devlet arasında, ihtilaf zuhurunda, mezkur ekalliyetler doğrudan doğruya beyne'l-mîlel adalet divanı daimiyesine müracaat hakkını haiz olmalı ve divan-ı mezkurun nizamname-i esasiyesi debu nokta-i nazara Tevfik edilebilir.”

“Ekalliyetler hukukuna tecavüz vukuu takdirinde cemiyeti akvamın naşiri efkârı olan matbuat, bu tecavüzü efkârı umumiyyeye ilan eylemelidir.”

Müsellemat Mandasının Tanzimi

Medeni milletler günden güne tezayüt eden nüfuslarına mahall-i istihsal hazırlamak sınaî mahsullerine mahreçler bulmak, sınaî-i dahiliye için elzem olan mevadd-ı iptidaiyeyi en müsait şeraitle tedarik edebilmek fikriyle dört asırdan beri mustamere politikasını takip eylemektedir. On altıncı asırda Amerika'nın keşfi üzerine bilhassa İspanyollar ve Portekizliler tarafından takibine başlanan siyaset-i istimariye, on sekizinci nısfı ahirinden itibaren diğer devletlerinde birer umde-i siyaseti olmuştur.

Son asır zarfında faaliyet-i isti'mariyede İngilizler birinci mukii ihraz eylemişlerdir. İngilizler Asya'da Hindistan, Birmanya, Afrika'da Cenubi Afrika ve Mısır'da tesisi hükümet ettikleri gibi, Amerika'da Kanada Heyeti müttehidesini vücuda getirmişler; Okyanusya'da Avustralya ve Yeni Zellanda'yı imar etmişlerdir. İngiltere'nin bugünkü müstemlekati kadar vasi bir müstemerat tarihin hiçbir devresinde görülmuş değildir. Bugün İngiliz müstamerlerinin vüsatı yirmidokuz kilometre mürebbi sathında ve nüfusu üç yüz elli milyon raddesindedir. Bu itibarla İngiliz müstemlekeleri vatan-ı asliyenin vüsatı arziyesine nisbetle doksan beş misil fazladır.

İngiltere müstemlekatını hem futuhat ile hem de boş ve sahihsiz araziye doğru sulhen ve muntazaman hulul ile tevsi eylemiştir. Müstemlekatı ile turuk-u mevasıleyi temin ve hakimiyeti bahriyesini teyit etmek için, bahri turuku cismiyenin kaffesinde geçit mahallerini ele geçirmeyi kaide ittihaz etmiş bu suretle Cebel-i Tarık'ı, Malta'yı, Sinagpur'u, Malaka-Şebe ceziyesini, Aden'i zapt eylemiştir.

İngiltereharbi umumideki muzafferiyetinin mühim bir kısmını müstemlekelerine medyundur. Fi'lhakika bu harp İngiltere'nin müstamereleriyle olan münasebetini takviye etmiş ve zaferi nihaiyenin ihrazında müstemlekeler mader-i vatana büyük muavenetler ifa eylemişlerdir.

Harbi umuminin gösterdiği bu netice, devletlerin enzar-ı dikkatini müstemlekelerce celb etmiş ve yeniden müstamerelere sahip olmak hırs ve emeli umumileşmiştir. Bu cihettedir ki mustamere meselesi, harbeden sonra tetkik edilecek beyne'l-milel mesailin mühimleri sırasına geçmiştir. Cemiyet-i Akvam Ahitnamesi, müstemleke politikasını "manda" namı altında yeni bir şekle büründürdüğü için, kongrede bu meseleyi aynı şekil ve nam altında tetkik eylemiştir. Cemiyet-i Akvam ahitnamesinin 22. maddesinde deniliyor ki; "Usul ve kavaid atıye, mukaddimen kendilerini

idare etmiş olan hükümetin kalamer ve hükümransından harbimüteakip huruç etmiş olan ve medeniyeti hazıranın bilhassa müşkil bulunan şeraiti dahilinde kendilerini idareye henüz muktedir olamayan milel ve akvamın sakin oldukları müstemlekat ve arazi hakkında tatbik olunur. Bu milel ve akvamın saadeti hal ve inkişafı ve terakkisi medeniyet için bir vazife-i mukaddese olduğundan bu vazifenin ifası için ahitname-i hazıra bazı temiant derc ve idhali münasıptir.

“Bu usul ve kavaidenin hayz-ı fiile yusali için ehzen-i tedbir, milel ve akvamı mezkurenin vesayetini menabi-i servet ve ticaret veya vaziyeti coğrafyaları itibariyle işbu mesuliyeti deruhteye en muktedir olan ve bunu kabul hususunda izhar ve muvafakat eylemiş olan milel-i müterakkiye tevdi eylemekten ibarettir. Milel-i müterakkiye, işbu vesayeti “mandatör”, sıfatıyla ve cemiyet namına ifa edeceklerdir.

“Mahiyet-i vesayet, milletin derece-i terakkisi ve arazinin mevki-i coğrafyası ile şerait-i iktisadiyesine ve buna müşabehe sair bilcümle ahvale göre, tahalluf etmelidir. Mukaddimen “Devlet-i Aliye”ye tabi bulunmuş olan bazı cemaat bir derece-i terakkiye vasıl olmuşlardır ki, milel-i müstakile halinde mevcudiyetleri muvakkatentasdik olunabilir. Şu şartla ki, mandatörün nesayihi ve muaveneti kendilerince başlı başına harekete muktedir olacakları zamana kadar, bunları idareye rehber olsun! Mandatörün İntihabı hususunda cemaatlerin evvelce(öncelikli) arzuları nazarı itibara alınmalıdır.”

Mileli sairenin buldukları derece-i terakki ile bilhassa Vustay-ı Afrika akvamının derece-i terakkileri, esir(köle), esliha(silahlar), küül(uyuşturucu) ticareti gibi su-i istimalatın mana suretiyle intizamı umuminin ve hüsn-ü ahlakın muhafazasını kafil olabilecek tehdidattan ma adden(sayılamayacak) sair berguna tehdidatı icra edilmeksizin, serbesti-i vicdan ve mezhebin icrasını ve umuru inzibatiye yahut müdafaa-i araziye müstesna olduğu halde kıla’ ve istihkamat veya sair essu’l hareke-i askeriye ve bahriye tesisinin ve yerlilere askerlik taliminin manay-ı mutazammın ve cemiyetin kezalik azay-ı sairenin mübadelat ve ticaret için şeraiti-imütesaviye temin eyleyecek olan şerait tahtında mandatörün orada arazinin idaresini deruhte eylemesini müstelzendir. El-hasıl Afrika’nın Cenubi Garbisi ve Cenubi Okyanusya’da Kain bazı Cezayir gibi yerler vardır ki, ahalisinin

seyrekliği mesahe-i sathiyesinin mahdudiyeti merakiz-i medeniyetten buda mandatörün arazisine mülasık olması veyahut ahval-i saire dolayısıyla balada beyan olunduğu vecihle, yerli ahalinin nefha bir takım teminat i'tası kayd-ı ihtirazisi tahtında olarak mandatörün eczay-ı mütemmim arazisinden bulunuyor imiş gibi, ancak mandatörün kavanini mücibince idare olunabilir. Herhalde mandatörün idaresini deruhte etmiş olduğu arazi hakkında meclise her sene bir rapor ita etmesi lazım gelir. Mandatörün derece-i hüküm ve nüfuzu ile tarafından icra edilecek müraka veya idare hakkında azay-ı cemiyet arasında evvelce bir mukavelename mevcut değilse, meclis tarafından bu nokta hakkında bilhassaitay-ı hüküm ve karar edilecektir.”

“Mandatörün her ne vereceği raporları ahz ve tetkik eidmek, vesayetlerin ifasına mandatörün bi'l-cümle mesail hakkında meclise rey beyan etmek vazifesiyle mükellef daimi komisyon teşkil edilecektir.”

Kongre, müstemlekat mandası hakkında řu temsili beyan eylemiştir.

“Müstemleke mandası teşkilatına, cemiyet-i akvamın doğrudan doğruya murakabesi altında bulunan muvakkat mahiyeti haiz bir beuse nazarıyla bakılmak icap ettiğinden:

1-Müstemlekeci rolünü ifa edebilecek her millet; bu eseri temedeyyune iştirak etmelidir.

2-Mandatör devletin müstemlekeden ihraç olunan mevadd-ı ibtidaiyye üzerindehiçbir hak inhisarı olmamalıdır.

3-Rüş-ü siyasi ve içtimaisini ispat eden müstemlekeler, muhatariyet ihraz etmeli ve murahasları vasıtasıyla doğrudan doğruya cemiyet-i akvama dahil olabilmelidir.”

Kongre Brüksel ve Paris'te in'ikad eden “İrk-ı Esved(Siyah İrk)” kongresi tarafından ilan olunan esasları ittila' kesbettiği cihetle teminatı atiyi serdeyleyler:

“1-İrk ve rengi ne olursa olsun, her medeni insan hukuken müsavi tanınmalıdır.”

“2-Ahali-i mahalliyeinin hakikaten ve samimen saadet hallerini mucip olan bir siyasete müstenit olmadıkça talep ettikleri hukukun

cereyanını temin etmeli ve kendilerini tedricen medeni bir hayata ve siyasi bir istiklale isal etmek için tatbik olunan esasat-ı medeniyeye tevafuk ettikçe mezhep ve itikatlarına ve müessesat-ı milliyelerine hürmet olunmalıdır.”

“3-Arazi-i tasarruf ve amel semeratından istifade etmek ve mesai sahasında Avrupalılarla müsavi muameleye tabi olabilmek için idari tadilat icra eyleyebilirler.”

“4-Mahalli-i ahali için ahlaki ve mesleki tedrisat tanzim ve teavün basireti içtimaiye teşkilatı tevsi ve ikmal eylemelidir.”

“5-Medeni hayatta geri kalmış milletlerin himaye ve tekamüllerine müteallık mesaille iştiğal etmek üzere cemiyeti akvam nezdinde beyne’l milel bir encümen-i ilmi teşkil etmeli ve İsa zamanında bilhassa yerli amelenin himayesine ve haklarına müdafaasına müteallık husussat ile meşğul olmak üzere yerde beyne’l milel mesai kalemi edilmelidir.”

IV. Beyne’l Milel Hukuka Hususiyenin Tensiki

Beynelmîlel ve mütekabel bir emniyet ve itimat tesis edebilmek için, hali icab eden mesailden yeride hukuk hususiye-i düvelin tensikidir. Ferdin ecnebi bir memlekette kendi vatanında haiz olduğu hukuku medeniyeye aynen malikiyeti, beyne’l milel tesanüdün zaruri bir neticesi gibi telakki edilmektedir. Bu itibar ile muhtelif memleketlerin kavanin-i hususiyesi ile tezdükün izalesi ile bu kavaninin aynı esaslara göre tanzim ve tadili hayli zamandan beri hukuk şinasları işgal eden bir meseledir. Bu maksatla ekser medeni memleketlerde ilmi cemiyetler teşkil edilmiş ve bu cemiyetler bilhassa vecaib hakkında her memlekette kabule şayan kanunlar tanzimi ve muhakim ecnebiden sadır olan ilamatın tenfiz ve icrası hakkındaki kavaidin tevhide gayelerini istihdaf eylemiştir.

Beyne’lmîlel hukuk-i hususiyenin tensiki hakkında cereyan eden mezkurattan tahassul eden netice bu hukuk arasında ayniyat temininin ne mümkün ne müfid olduğudur. Filhakika kanunlar, her milletin ananat ve ihtiyacatına, isti’dad ve kabiliyetine göre tanizm edilmiş olmak itibariyle, bir zamanda bir millet için pek muvafık ve adil olan kanunun, aynı zamanda diğer bir kavim için bu vasıfları haiz olmaması tabidir. Bilhassa ırs, nikah, vesayet gibi aile münasebetine eden kavanin arasında ayniyet husulüne çalışmak doğru olamaz. Binaenaleyh arzu edilecek nokta muhtelif

memleketler mevzuatı hukukiyesinin istinat eylediği esasları az çok yekdiğerine takrib etmek, bilhassa medeni ve ticari sahada yerliye bahş edilen hukuku ecanibede teşmil eylemektir.

Kongrede beynelmilel hukuku hususiyenin tensiki meselesinin mezkuresi esansında Türk Murahhası, kapitülasyonlar dolayısıyla Şark'ta mevcut olan vaziyet-i istisnaiye-i izah etmiş ve ahd-i atikanın devamı içtimai adalet ve tesanüt fikirleriyle kabil telif olmadığı ve milletin hukuk-u hükümranıyesini doğrudan doğruya eylediği cihetle bunların ilgası elzem bulunduğu, hakkında temenniyatta bulunmasını teklif eylemiştir. Kapitülasyonlar meselesinin tetkiki siyasi neticeler tevlit edebileceği mülahazasıyla bu meselenin münakaşasından içtinap edilmiş ve beyne'l-milel hukuk-u hususiyenin tensiki hakkında şu mukarrerat ittihaz olunmuştur.

“Her ferdin ecnebi bir memlekette kendi vatanında haiz olduğu hukuk-u medeniye aynen mazhar olabilmesini, kavanin-i hususunun ihdas ettiği kuyudatın beynelmileltesanüde mükteza olan iştirak hukuk ve menafia münafı olamamasını temin etmek için”:

“Ahval-i şahsiyeye muteallık kavanin ile hukuk-u medeniye ve ticaret ve hasetsen kavanin-i içtimaiye mütedair mevadda beynelmilel mukavelat-ı tanzim ve akt edilmesi zimmetinde, cemiyeti akvam bilummilletler nezdinde teşebbüsâtı icra etmeli ve bu mukavelatın, muhtelif kavanin-i hususiye arasındaki, tezatları izale edebilecek müşterek esasat-ı hukukiyeden mülhem olmasını temin eylemelidir.”

“Bu itilafların akdinde intizaren, bu fikrin hakikat sahasında tecellisini teshil etmek için, Kongre:1-Bilumum medeni milletler hükkamının, ihtilafatın halli ve hasmında intizam-ı ammeyi ihlal etmedikçe, hüküm ve içtihatlarında ferdin hürriyetine ve ahval-i medeniye ve şahsiyesine hürmet fikrinden mülhem olmalarını temenni eyler. 2- İhtilafatın halli ve hasmında tenfiz ve icra eyleyeceği memleketin asayişini münhal olmamak şartıyla ve mukavele edenlerin tabiatı ve mahalli mukavele nazar-ı dikkate alınmaksızın şurut-u kanuniyesine tevfiken akdedilmiş olan bilumum mukavelat-ı hususiyeye ve ticariyeye riayet-i tazammun eden mukarrerat ittihaz edilmesini bilumum medeni milletler hükkamından temenna eyler.

V. Bolşevizm Meselesi

Rus inkılabı kebir, ve bu inkılap amillerinin memlekette tatbik ettikleri, siyaset idareye, bütün Avrupa'yı tehdit etmektedir. Bugün Garp'ta şayi ve galip olan fikir, Bolşevizmin bir vakitler, Mihail AleksandroviçBakonin(30 Mayıs 1814 – 1 Temmuz 1876)'in tesis eylediği “Hal, fevzen anarşiden başka bir şey olmadığıdır. Bakunin beşeriyetin Hürriyet-i mutlaka ve kamile dairesinde yaşaması için, hukuk-i hürriyete mani addettiği bütün tesisata, hükümete, parlamentolar, aile revabıtına, mezhebe, mülkiyete hasımdır. Bakunin bu meselelerin kamilen izalesi için müthiş ihtilaller tertib etmiş, belki on kere idama mahkum olmuş, Rus asilzadelerinden bir zattır. Nısf-ı asır evvel münafisi olan Sibirya'nın buzlu çöllerinden -yayan yürüyerek- Amerika'ya kaçmış ve ateşin hitabetiyle, herkesi maksadına alt edip sürüklemiş, Chicago'da kuvvetli bir anarşist cemiyet-i tesis ederek kanlı bir ihtilale sebebiyet vermiş ve sonra Fransa'ya geçip yanı teşkilata muvaffak olmuş ve aynı zamanda 1871 Komün İhtilali'ni teşvik ve idare etmiştir.

Bakunin bundan sonra İsviçre'ye geçerek orada bir anarşist merkez idaresi vücuda getirmiş ve anarşizmi beynelmillel bir şekle sokmak için uğraşmıştır. Diğer taraftan anarşizmin filozofu sayılan Meşhur Rus Prensi Pyotr Alekseyeviç Kropotkin (d. 9 Aralık 1842 - ö. 8 Şubat 1921) de, bu maksat uğrunda memleketini terk ederek senelerce İngiltere'de yaşamış ve ihtilal fikirlerini neşr eylemiştir.

İşte garpta Bolşevizmin asıl müessisleri ve bugünkü inkılabın manevi amilleri bu ademler addedilmektedir. Rus milli cemiyetinin cemiyeti akvamda mümessili Biryancınov, Bolşevizmin mazisinden ve Rus kavminin bulunduğu vaziyet-i elmeden bahsederken;

“Bolşevizm bir usül-u siyaset değil, bir düsturuittakat olarak düşünülürse bir delalet-i Aberration'dır(bir tür siyasi sapma-anomi çeşididir). Eğer fiili olursa bir cinayet-i siyasidir. Bolşevizm, arasıra şedid ihtilalcilere, hatta müthiş buhranlara sebebiyet verebilir. Fakat devamlı bir hayati olamaz.”

Kongre, Bolşevizm hakkında şu kararı vermiştir:

“1-Rus milletinin, nakabil tavsif-i ızdırayıcı, bütün cihan için tenhir-i bekar bir mahiyet arz ettiğini; 2- her millet layık olduğu hükümete mazhar olur, dahili müşkilatını bizzat hal eder. Tarzında zebanezd olan yanlış kanaatlerin tesiri altında olarak, Rus felaketinin istilzam ettiği mesuliyetler efkâr-ı umumiye tarafından kafi derecede his eylemediğini;3-bilakis, bilumum medeni milletler arasında mecburi tesanüt esasına tevfiken, her millet ve her hükümet için, idaresiduçar-ı zaaf olan felaketzede bir millet kendisine uygun bir teşkilat vücuda getirebilmesine muavenet etmek icab eyleyeceğini mülahaza eden kongre:

“Rus, meselesinin, umumi ve beynelmilel tesanüt meselesi olduğunu ve Bolşevizmin tarz-ı hükümet itibariyle şayan nefret ve içtimai bünyede mayub (ayıplanmış) ve na-kabil tahammül karha teşkil ettiğini ilan ve zulme karşı içtimai bünyeyi müdafaa hakkındaki insaniyet ve medeniyet umdelerine tevfiken Rus meselesinin pek kısa bir müddet zarfında halline çalışmasının bilumum hükümet ve akvam için en mübrem ve vazife olduğunu beyan eder.”

“Kongre, medeniyeti tehdit eden ve cemiyetin silahperver bir tarzda tekamülüne mani olan zulüm ve ceberrute müstenit her tarz hükümeti red ve tegbih eyler.”

VI. Ticaret-i Beynelmilel ve Siyaseti Rusumiye

Harp esnasında her memlekette, ticaret ve sınayi-i umuri hükümetin murakabesine tabi idi. Müdafaa-i Milliye’ye taalluk ettiği müddetçe tabii telakki eyleyen bu hadisenin, harbin hitamından sonra da aynıyle devamı doğru olmazdı. Fakat hükümetler, siyasi ve idari mülahazalarla, bu murakabe salahiyetini ellerden kolayca bırakmak istememekte, ve bu hal her memlekette zaten gümrük tarifelerinin tenziliyle teessüs etmiş olan usul-ü himayeyi bir de ithalat ve ihracatın işkal ve tehdidat-ı mahsusiyeye tabi tutulması, had bir devreye is’ad etmektedir.

Harpten sonra, usul-u himaye cihanın her tarafına, sari bir hastalık gibi istila etmiştir. Serbesti-i mübadelenin mehdi olan İngiltere bile bu yeni ve şedid hareket-i himaye kariden masun kalmamıştır.

Himaye taraftarları, ticaret-i beynelmilel artık, taksim-i mesainin ve tesanüt-ü beynelmilelin bir şekli nazarıyla bakmıyor; bilakis bunu hayat mübarezesinin bir şekli gibi telakki ediyorlar. İmdi her mübarezenin gayesi, düşmanı kendi toprağında ezmekten ibaret ise, burada ticareti beynelmilel tabiiyesi de, memleketin ihracatıyla diğer memleketleri doldurarak istila ve onlar tarafından ithalat teşebbüslerini men ile memleketi muhafazadan ibaret olmak lazımdır.

İşte bugün şumul peyda eden himaye meselesi bu merkezdedir. Vakıan usulü himayeyi, muhik gösterecek sebepler az değildir. Fakat onun, tevlit eylediği mahzurlar karşısında, bu sebepler kuvvetini tamamen kaybediyor. Usul-ü himaye eşya fiyatını fevkalade bir surette terfî ederek, bilhassa fakir halkın ve amele sınıfının felaketine sebep olmaktadır. Bugün her memlekette milyonlarca halk en zaruri ihtiyaçlarını tedarikten, harpte harap olan aşyanlarını inşa ve imar etmekten tamamen aciz bulunmaktadır. Her tarafta birçok kabirler kapanmış ve işsizlerin, hakikaten endişe aver(ötesi) bir mahiyet kesbetmiştir.

Kongre bu şedid usul-u himayenin bütün Avrupa'yı iflasa doğru sürüklediği hakkında cihan efkarı umumiyesini tenvir eyleyerek, her tarafta serbesti-i mübadeleye doğru bir meylin uyandırılmasını teemmül etmiş ve şu kararları ittihaz eylemiştir.

“Kongre, 1-beynelmilel iktisadi tesanüdün Avrupa'nın yeniden imarı ve ihyası için şart esası olduğunu mülahaza ettiği; 2- Aynı zamanda tedricen daha vasi bir serbesti-i mübadele devresine vasil olabilmek için muvakkat tedabirin ittihazını muvafık bulduğu, 3- ve halen Eski, Yeni dünyada hükümran olan ve yalnız gümrük tarifelerinin tezyidiyle fakat ancak hali harpte şayan-ı kabul olabilecek bir takım idari takyidat ve mevaniin hükümetlerin keyfi hareketleriyle hali sahada da ika edilmesi suretiyle mübadelatın tekamül-i ihtiyacı umumisiyle tezat teşkil eden, bir usulü himayenin kavli, beynelmilel iktisadi tesanütün tesisi için bir masiyet olduğunu nazar-ı dikkate alarak teminat-ı atiye dermeyan eyler”:

“Avrupa medeniyetini tehdid eyleyen vaizyet-i hazıraya lakayıt kalamayan her memlekette propaganda teşkilatı vücuda getirilerek, bu tecerrüd-i iktisadi delaletinin, istilzam edeceği na-kabil içtinap ve garib-i netayic hakkında efkar-ı umumiyyeyi tenvir eylemelidir.”

“Kongre muhtelif devletler arasında mevcut olan su-i tefehhüm ve rekabet esbabını izale ve hiç değilse bunları tahdit etmenin cemiyet-i akvamın vezaif-i cümlesinden olduğu ve mezkur sebeplerden en vahiminin bugün her memlekette tezahür eden ‘şedid-i usul-u himaye’, temayülünden ibaret bulunduğunu nazar-ı dikkate alarak şu temenniye sard eyler:”

“Cemiyet-i akvam, nukat-ı atıye hakkında beynelmilel tahkikat-ı icrasına tevessül etmelidir.”

“1-Her tarafta tatbikine başlanan yeni usul-u himaye siyasetinin inkişafı ve tesirâtı ve bu siyasetin cihanın imar ve ihyası fikrine derece-i muvafakatı;

2-Harpten en ziyade muzdarip olan memleketlerde, tabii halin avdeti eşkal ve tehir ettiği cihetle, evrak-ı nakdiyesi kıymetten düşmüş olan memleketler tarafından ithalatın menine dair neşr ve ilan olunan kanunlar;

3-Beynelmilel itilaflarla, kavanin-i mezkureden hiç değilse esasat-ı iktisadiyeye en ziyade muğayir olanlarını fesh edebilmek maksadıyla alakadar olan devletler arasında bir konferans akti ve babda icab eden vesaitin ihdarı”

VII. Kambiyo Meselesi

Kambiyo (Change/Değişim), alelade bir tahvil-i nakt muamelesi değil, bir poliçe ticaretidir. Büyük bankaların cüzdanlarına bakacak olur isek, burada dünyanın her köşesinde tediye edilmek üzere, milyar lira kıymetinde binlerce poliçeler görürüz. Ve bu evrak pek hararetli bir ticarete mevzu ve esas teşkil eder. Bankanın memalik-i ecnebiyeye mal satmış olan tacirlerden satın aldığı bu poliçeler, memalik-i ecnebiyeden mal satın almış olan tüccara verilir. Vehleten zan olunur ki, bu evrak mahall-itediyede ne kadar akçe tahsiline hak bahşediyorsa, ona müsavi bir miktar kıymetinde satılır, alınır ve piyasa kıymeti bundan ibaret olur. Fakat hakikat-i hal böyle değildir. Her şeyden evvel medyunun imzasına edilen itimadın azlığı ile çokluğu ve zamanı tediyeinin az veya çok uzunluğu poliçenin kıymetini tahvil edecek esbabdandır. Hatta evrakın ibrazında tediye şerait-i ve evsafı tamamen haiz farz edildiği takdirde dahi, kıymetçe her zaman bir tahavvül

vardır. Çünkü bu evrakta, diğer eşyayı, arz ve talep kaidesinin ihtizazatına tabidir.

Ahval-i adiyede kambiyo tahvilatına mekanizmasından başka icrayı tesir eden kuvvetli bir amil yoktur. Fakat ahval-i fevkaladede, kambiyo tahvilatı ek büyüktür. Bilhassa evrak nakdiyesinin kıymeti düşmüş olan memleketlerde bu tahavvül şiddetle hissedilebilir. Hatta bu takdirde tahavvulatin hududu olamaz ve bu hal beynelmîlel mübadelatta pek büyük teşvikatı mucib olur.

İşte ahval-ı hazıra-i iktisadiye ekser memalikte evrak-ı nakdiyenin tedavülünü mecburi kıldığı ve kağıt paranın miktarı günden güne tezyid edildiği, cihetle, kambiyo ticareti, beynelmîleli sektelere duçar etmektedir. Ve bu mahzurun önünü alabilmek için emniyesiyle kongre bazı tedabiri münakaşa etmiş ve şu kararları ittihaz eylemiştir:

“Kongre Kambiyo meselesinin beynelmîlel hayat-ı ticariyenin idamesi emrinde ehemmiyeti azimeyi haiz bulunduğunu ve diğer taraftan ekser memleketlerde, ahval-i hazıra-i iktisadiye karşısında evrak nakdiyenin mecburi tedavülünü ref etmeğe muktedir olduğunu nazar-ı itibara alarak, kambiyo fiyatı hakkında bazı tedabir ittihaz edilmesini temenni eyler”:

“1-Muhtelif memleketler arasında mübadelatı teshil edecek(kolaylaştıracak) beynelmîlel kredi teşkilatı edebilmek için, cemiyet-i akvamın muzaharetiyle, beynelmîlel itilaflar akt eylediler.

2-Muhtelif memleketlerde evrak-ı nakidye iştera edilebilmesi(satın alınabilmesi) esbabını ve beynelmîlel yeni vasıta-i mübadele ihdasını bi't-tadkik kambiyonun istikrarını temin edebilecek ameli bir çare taharri etmek üzere bir encümen-i mahsusa teşkil edebilmelidir.

3-Kongre siyasi netayic-i destres(istediğine ulaşma, kudret, zenginlik) olmak maksadıyla bililtizam(bile bile. bir şeyi doğru ve lüzumlu görüp taraftar olmakla.) mekadir-i(miktarları) teksir(çoğaltmak) edilen evrak-ı nakdiye meselesini musarieten hadde-i tadkikine geçirmesi Londra'da in'ikad edecek mali konferansın nazar-ı dikkatini celb eder.

4-Diğer taraftan nakdin ve itibarın beynelmilliyeti müsteniden mali ve iktisadi müşkilatın halli hakkında, gelecek kongrenin içtimasına kadar esbab-ı mucibeli bir rapor ihdar etmek üzere kendi imzası meyanından müntahap bir komisyon intihap eyler.

5-Kongre kambiyo buhranının tavsiyesini teshil için, a'zasının, muhtelif memleketlerde devletin hayat-ı maliyesi efkar-ı umumiyeyi tenvir emrinde sabk edecek(öne geçecek) mesaisinin zahir olacağını beyan eyler.”